

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВІДТВОРЕННЯМ ЇХ ВИРОБНИЧО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Гринчук Ю.С., к.е.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

У статті визначена актуальність інноваційно-інвестиційних засобів та підходів для відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Виявлено зміст інноваційно-інвестиційної діяльності та її вплив на ресурсокористування, а також ресурсне забезпечення здійснення як зворотний процес. Здійснена оцінка основних проявів, проблем та тенденцій розвитку вказаних процесів. Обґрунтовано механізми та форми здійснення інноваційно-інвестиційного забезпечення ресурсокористування. Визначено засоби системного управління його удосконаленням на перспективу.

Ключові слова: *інноваційно-інвестиційна діяльність, відтворення, виробничо-ресурсний потенціал, аграрні підприємства, ресурсозбереження, нові технології, удосконалення, організація, управління.*

Постановка проблеми. Формування конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва вимагає відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств та домогосподарств на якісно новій ресурсозберігаючій основі. Інвестування матеріальних та нематеріальних ресурсів у процесі простого і розширеного відтворення виробничо-ресурсного потенціалу забезпечує економічну ефективність шляхом вдосконалення структури та взаємодії виробничих ресурсів, підвищення рівня їх використання при виробництві конкурентоспроможної продовольчої продукції.

З цією метою процеси інвестування аграрних підприємств повинні носити безперервний циклічно замкнутий характер. У цьому зв'язку для досягнення високої ефективності відтворення їх виробничо-ресурсного потенціалу неприйнятним є зведення інвестиційних процесів до впровадження окремих заходів без збереження інвестиційного циклу. Адже вони повинні охоплювати всю систему виробничих ресурсів, забезпечувати підвищення ефективності їх використання в цілому.

Внутрішня інвестиційна діяльність аграрних підприємств забезпечується, переважно, їх власними прибутками та власними доходами. Велика частина дослідників-економістів, серед яких є Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. та інші, розглядають витрати, які несе підприємство в процесі виробництва продукції, як інвестиції, що забезпечують накопичення та поглиблення знань та збільшення інноваційного потенціалу [5, с. 12]. Таким чином, актуальним стає наукове обґрунтування відповідних інноваційних напрямів відтворення виробничо-ресурсного потенціалу у зв'язку з раціональним використанням інвестицій.

Зауважимо, що вдосконалення техніки аграрного виробництва, яке не ґрунтується на принципових змінах технології, зумовлює додаткове ускладнення обладнання та зростання його вартості, що, в свою чергу, знижує економічну ефективність оновлення засобів праці. Саме впровадження нових

технологій забезпечує удосконалення та оновлення виробничо-ресурсного потенціалу, а отже, його продуктивне відтворення. Під оновленням технології виробництва розуміють процеси оновлення обладнання, використання нових предметів праці, інноваційні зміни технологічних та бізнес-процесів.

Керуючись принципами ресурсозбереження, мобільності та гнучкості виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, його відтворення необхідно здійснювати насамперед на основі системного підходу. Американські вчені Й.Піннігс та А.Бьюї-Тандан розглядають інноваційну технологію в першу чергу як організаційне нововведення. Поряд з цим, впровадження нововведень повинне охоплювати організаційно-управлінський аспект виробничої діяльності, тим самим згладжуючи можливі протиріччя між технологічним рівнем виробництва та організацією управління на підприємстві, підвищуючи ступінь використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку аграрних підприємств та іншим аспектам їх інноваційно-інвестиційної діяльності присвячені дослідження Амбросова В.Я., Волкова О.І., Гречана А.П., Денисенка М.П., Дорогунцова С.І., Кінах Н.В., Кропивко М.Ф., Саблука П.Т., Сіренко Н.М., Чудаєвої І.Б. та ін.

Постановка завдання. Метою статті полягає у виявленні переваг інноваційно-інвестиційних засад відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку аграрного виробництва основоположне значення має не стільки кількісне зростання основних фондів, скільки їх якісне раціональне удосконалення. При цьому варто пам'ятати, що для ефективного переходу до широкого використання нововведень, зокрема нової техніки та технології виробництва, потрібно узгоджувати відповідні ресурси на всіх рівнях для їх відтворення.

Україна, яка має найкращі у Європі та в світі земельні та сприятливі кліматичні умови для сільськогосподарського виробництва, внаслідок технологічної відсталості та нераціональної організації реформованого за неоліберальною моделлю аграрної сфери сьогодні не в змозі забезпечити своє населення доступною за ціною і достатньою за стандартними нормами харчовою продукцією.

Для підвищення конкурентоспроможності сучасної економіки України, зокрема для сільського господарства, важливе значення має інноваційний розвиток суб'єктів аграрного господарювання. Саме завдяки інноваціям можливе економічне зростання вже у найближчій перспективі. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі зумовлюється у значній мірі широким впровадженням у практику вітчизняних і світових досягнень науково-технічного прогресу, стратегічна роль у якому належить інноваційній діяльності.

У процесі ресурсокористування та ресурсозбереження у аграрних підприємствах важливу роль відіграє впровадження новітніх технологій та досягнень науково-технічного прогресу. Інновації є засобом підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, а також засобом адаптації

аграрних підприємств до змін соціального, економічного, екологічного середовища. Інноваційний процес у сільськогосподарському виробництві – це постійний, безперервний процес перетворення окремих технічних, технологічних, агрохімічних, біологічних та організаційно-економічних ідей і наукових варіантів вирішення певного практичного завдання з метою переходу аграрних галузей та підприємств на якісно новий рівень виробничої діяльності.

Нині значна частина вітчизняних агропідприємств, особливо малих, домогосподарств, неспроможна виробляти високоякісну й конкурентоспроможну продукцію. Це є результатом таких негативних явищ як:

- відсутність систем контролю, стандартизації та сертифікації виробництва і продукції;
- диспаритет цін на продукцію промисловості і сільського господарства;
- постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали;
- недосконала кредитно-фінансова і законодавча система;
- обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників;
- застаріла матеріально-технічна база;
- відсутність необхідних інвестицій та доступних інновацій тощо [1, с. 17].

Ці проблеми стали особливо гострими у зв'язку з набуттям Україною членства в структурах СОТ, що вимагає від нашої держави постачання на європейській та світовий аграрні ринки високоякісної конкурентоспроможної продукції, відкритості власного ринку, дотримання різноманітних квот і лімітів. Таким чином, постає нагальна необхідність у переорієнтації традиційного господарювання на високоефективне інноваційне. Загалом, Україна має великі потенційні можливості для успішного здійснення інноваційної діяльності, однак на рівні держави необхідно виконати ряд регуляторних заходів:

1) забезпечити стабільну економічну ситуацію в країні для залучення інвестицій в аграрну сферу;

2) надати пільги аграрним підприємствам, які створюють інноваційний продукт, що дозволить збільшити фінансові ресурси для реалізації інноваційної програми суб'єктів господарювання;

3) зорієнтувати фінансово-кредитні установи на надання кредитів підприємствам, що займаються інноваційною діяльністю.

Створення ресурсного блоку інноваційного розвитку аграрного виробництва повинно сприяти розв'язанню проблем фінансового, матеріального і кадрового забезпечення. Важливу роль у ресурсному забезпеченні інноваційних процесів відіграє фінансовий аспект. Важливим питанням у формуванні механізмів управління інноваційною діяльністю є визначення суб'єктів (ланок) управління й обґрунтування їхніх функцій.

На першому етапі створення системи інноваційного управління це можуть бути два управлінських блоки: управління на рівні галузі і локальні системи управління інноваціями на рівні підприємств, організацій, об'єднань тощо. До першого блоку можна віднести створення на рівні регіону відділів інноваційних перетворень при обласних управліннях (департаментів) аграрного

розвитку. Основними завданнями цієї управлінської структури можуть бути: формування інноваційної політики та інноваційних стратегій в аграрній сфері регіону; сприяння створенню інфраструктури інноваційної діяльності та інформаційного забезпечення інновацій; здійснення моніторингу інноваційних процесів [3, с. 18].

Програми інноваційної діяльності на рівні адміністративних областей сприятимуть формуванню механізмів розвитку й управління інноваціями; оцінюватимуть важливі для регіону інноваційні проекти і сприятимуть пошуку інвесторів, які побажають взяти участь у реалізації проектів; визначатимуть пріоритети інноваційної діяльності та здійснюватимуть координування розповсюдження знань щодо інновацій. При прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні доцільними є консультації з регіональними спілками підприємців та асоціаціями фермерських господарств, а також врахування рекомендацій щодо процесів інноваційних перетворень, які розробляються на рівні відповідних департаментів Міністерства аграрної політики та продовольства України, науково-дослідних установ, аграрних ВНЗ.

До другого блоку управління інноваційною діяльністю (на рівні підприємств як локальних господарських систем) доцільно віднести функції управління інноваційними процесами в сільськогосподарських підприємствах (організаціях, об'єднаннях тощо), створення відділів з інноваційної діяльності у великих агроформуваннях та введення посад спеціалістів з інноваційно-інвестиційного проектування та бізнес-планування у середніх і малих підприємствах.

Важливими завданнями управління на цьому етапі є: сприяння розробці інноваційно-інвестиційних програм і проектів господарюючими суб'єктами, управління ризиками, сприяння здійсненню реінжинірингових процесів, використанню методів програмно-цільового управління, здійснення SWOT – аналізу, організаційно-фінансове забезпечення реалізації інноваційних програм і проектів, визначення ефективності інноваційно-інвестиційних процесів тощо. Для реалізації визначених напрямів слід забезпечити передумови впровадження ефективних механізмів управління інноваційно-інвестиційною діяльністю на рівні сільськогосподарських підприємств [7, с. 34].

Зокрема, мова йде про: здійснення фінансової, матеріально-технічної, організаційно-методичної підтримки інноваційних процесів у агроформуваннях; максимально можливе залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в інновації; проведення інформаційних компаній щодо інноваційних моделей розвитку виробництва; впровадження курсу інноваційного менеджменту в навчальний процес підготовки фахівців-аграріїв; розробка довідника типових функцій спеціалістів з інноваційної діяльності; створення системи стимулів сприяння інноваційній діяльності; розвиток системи інформаційного забезпечення підприємств з різних аспектів інновацій; запровадження системи моніторингу інноваційних процесів у сільськогосподарському виробництві.

Визначено, що інноваційна аграрна економіка – це економіка, що ґрунтується на пошуку, підготовці та реалізації інвестицій, які збільшують ступінь задоволення потреб суспільства у продовольчих ресурсах. Її відмінності та особливості порівняно з неінноваційним (еволюційним) типом економіки

полягають у наступному: за інноваційного типу – новації пропонують, відбирають і впроваджують цілеспрямовано, а при неінноваційному – новації з'являються стихійно, їх впроваджують у виробництво поступово і тривало; за інноваційного типу розвитку економіки кількість інновацій в розрахунку на одиницю результативних показників виробництва завжди більша, ніж за неінноваційного. При цьому забезпечується процес ресурсозбереження.

Таким чином, можна зробити висновок, що інноваційний напрям розвитку ресурсокористування та відтворення виробничих ресурсів визначається впливом різноманітних факторів. Технологічне й технічне переозброєння агроформувань в сучасних умовах є ключовою проблемою підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки України. Тільки створення й освоєння нової техніки, розвиток машинних технологій й автоматизації виробництва дозволить підняти якість і конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Для розвитку ресурсокористування та ресурсозбереження потрібна державна підтримка, особливо при розробці та освоєнні енерго- і ресурсозберігаючих агротехнологій [6, с. 85]. Необхідно визначити, що собівартість української сільськогосподарської та продовольчої продукції є порівняно невисокою на світових ринках. Це обумовлено дешевою робочою силою, відсутністю ринку землі, незначними матеріальними витратами через обмеженість оборотних коштів. Але, із врахуванням світових трансформацій ресурсокористування, ситуація у вітчизняному аграрному виробництві буде змінюватися.

Формування ринку землі, зростання ціни на робочу силу, на енергоносії та інші матеріальні засоби й ресурси призведуть до зростання собівартості аграрної продукції. Ефективна аграрна політика у країні, отже, означає цінову лібералізацію на ринку ресурсів, що повинно привести до їх кращого розподілу. Але на практиці розбіжність та неузгодженість інтересів сільськогосподарських товаровиробників, переробників, торгівельників та виробників засобів для сільського господарства продовжує спричиняти нееквівалентність міжгалузевого обміну [2, с. 7].

У цьому аспекті важливим є вирішення проблем ресурсозбереження з точки зору ефективного використання основних складових аграрного виробничо-ресурсного потенціалу та впливу на динаміку виробничих витрат такого макроекономічного чинника, як ціновий паритет в умовах інфляції. Інтенсивний тип відтворення у сільськогосподарських підприємствах реалізується через додаткові вкладення. Їх не можна ототожнювати лише зі зростанням витрат, оскільки в процесі інтенсифікації відбувається якісне вдосконалення виробництва через використання досягнень науково-технічного прогресу, застосування новітніх засобів виробництва, інноваційних технологій, що забезпечують підвищення ефективності діяльності.

Удосконалення типів виробничої інтенсифікації та створення синергетичного ефекту нової якості передбачає раціональне поєднання фондозберігаючої та матеріало- і ресурсозберігаючої форм інтенсифікації, завдяки чому якісно зростає ефективність аграрного виробництва. Ефективне використання

ресурсів досягається за їх пропорційної збалансованості, структурних зрушень, які відповідають технологічним вимогам виробничого та інших бізнес-процесів аграрних підприємств.

В Україні було розроблено “Стратегію інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів”, якою визначаються правові, економічні й організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності. У ній встановлюються форми стимулювання державою інноваційних процесів; передбачаються податкові амортизаційні та митні пільги з метою підтримки розвитку економіки країни інноваційним шляхом. У стратегії визначені заходи щодо регулювання відносин, пов’язаних з науковою та науково-технічною діяльністю, створенням умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їхніх результатів у забезпеченні науково-технічного розвитку всіх сфер громадської життєдіяльності.

Отже, ефективність, стабілізація та подальший розвиток виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств в значній мірі залежить від здатності управлінських структур, наукових установ і агроформувань впроваджувати інновації, зберігати свій кадровий потенціал, застосовувати ефективні важелі мотивації, стимулювання й ефективності реалізації виробничо-ресурсного потенціалу в цілому. Побудова такого механізму інноваційного провайдингу базується на теорії інноваційних перетворень, функціонуванні та розвитку наукомістких виробничо-економічних систем.

Інноваційний провайдинг сприяє створенню цілісної моделі науково-інноваційного процесу економічного розвитку сільськогосподарського виробництва, дозволяє об’єднати окремі складові науково-технічної сфери в єдину систему керування інноваційною діяльністю. Її кінцевою метою є підвищення ефективності результатів господарювання, формування та розвитку виробничо-ресурсного потенціалу, зростання конкурентоспроможності продукції й аграрних підприємств у цілому.

В умовах здійснення економічних реформ, у тому числі аграрної, спрямованих на досягнення стабілізації виробництва та переходу до економічного зростання, необхідна розробка системи заходів, спрямованих на збереження науково-технічного потенціалу з урахуванням його структурної перебудови й розширення ринкових механізмів розвитку. Для збереження науково-технічного потенціалу країни необхідно забезпечувати пріоритет асигнувань на пріоритетні напрями НДДКР, продовжуючи фінансувати напрями, що не належать до пріоритетних, приблизно на постійному рівні [4, с. 11]. В умовах економічної кризи максимально можливий попит на новітні досягнення науки і техніки має підтримуватися державою, зокрема й за рахунок замовлень аграрної галузі.

Очевидно, що протягом кризового періоду держава повинна сприяти фінансуванню не тільки фундаментальної, але і галузевої науки. Практика показала, що переведення галузевої науки на самофінансування призвело в умовах відсутності попиту на наукомістку продукцію до згортання діяльності

та скорочення штату багатьох галузевих науково-дослідних організацій та установ. Збереження темпів розвитку науково-технічного потенціалу агро-сфери пов'язане як з відновленням масштабів економічного зростання, що забезпечує попит на наукомістку продукцію, так і з формуванням інноваційного потенціалу аграрних підприємств, що доводять результати науково-технічної діяльності до практичного використання, а також організацій, що обслуговують ринок інноваційних послуг.

Визначено, що управління інноваційною діяльністю агроформувань полягає в тому, що сукупність операцій і процедур впливу керуючої підсистеми на керовану здійснюється в межах організаційно-економічних структур, в яких організаційно-економічний механізм управління є складним і багатоаспектним утворенням. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю має охоплювати й сферу управлінської діяльності, безпосередньо пов'язану з використанням конкретних системних елементів і важелів управління: інноваційно-інвестиційного проектування, індикативного планування; маркетингових і ресурсних стратегій та ін.

Висновки. Для удосконалення управління інноваційно-інвестиційною діяльністю з метою раціонального використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств необхідно чітко сформулювати мету управління, оцінити можливості, сильні та слабкі сторони, вибрати методи, розробити організаційну і виробничу структури тощо. Питання розробки прогресивної технології управління інноваційно-інвестиційною діяльністю варто розглядати як єдину проблему підвищення рівня цілісності сільськогосподарського виробництва як технологічної системи. Для розв'язання цієї проблеми необхідно враховувати основні прояви та закономірності агробізнесу, виробничо-ресурсного відтворення, впровадження інновацій та здійснення інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Амбросов В. Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 14-19.
2. Денисенко М.П. Інноваційне відтворення основних фондів підприємства / М.П. Денисенко // Будівництво України. – 2011. – №5. – С. 5-9.
3. Дорогунцов С.І. Інвестування та інноваційна діяльність як основа ефективного відтворення економіки України / С.І. Дорогунцов // Проблеми науки. – 2003. – №10. – С. 16-20.
4. Котикова О. І. Теоретичні засади формування інноваційної моделі сільськогосподарського землекористування / О. І. Котикова // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 5 (15). – С. 9-13.
5. Месель-Веселяк В.Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – К. 2011. – №3. – С. 9-16.
6. Чорний А.В. Державне управління інноваційним відтворенням інтелектуальних ресурсів / А.В. Чорний // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 82-90.
7. Шебанін В. С. Стратегія інноваційного розвитку аграрної освіти і науки в сучасних умовах / В. С. Шебанін // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 33-35.

Рецензент – д.е.н., професор Мармуль Л. О.